

«Programme Manager» i det amerikanske forsvarsdepartementet: «Jeg delte ut 60 eksemplarer i juni, evaluerte effekten og delte ut 500 i september – it is a gem.»

Boken er lest på en time, og jeg har lest den to ganger. Jeg håper mange vil lese den og forstå de åtte trinnene som skal til, og – ikke minst – forstå at nøkkelen er følelser, kommunikasjon og samarbeid.

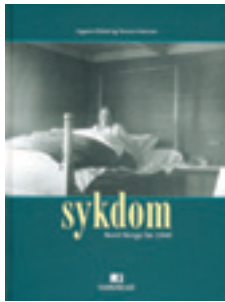
Peter F. Hjort
Blommenholm

Sykdom i nord

Elstad I, Hamran T.

Sykdom

Nord-Norge før 1940. 550 s, tab, ill. Bergen: Fagbokforlaget, 2006. Pris NOK 498
ISBN 82-450-0355-7

Ingunn Elstad, sykepleier og magister i filosofi med arbeidssted ved Høgskolen i Tromsø og Universitetet i Tromsø, har sammen med Torunn Hamran ved Universitetet i Tromsø, sykepleier og cand.polit.

i samfunnsvitenskap, på grunnlag av mange års arbeid med et omfattende og puslespillaktig prosjekt gitt ut det som er blitt en meget viktig sosial- og medisinhistorisk bok.

Forfatterne har tatt for seg Nord-Norge frem til den annen verdenskrig og satt sykdom og helsetjeneste inn i en samfunnsmessig og kulturell kontekst. Fremstillingen veksler mellom store linjer og detaljer på en virkningsfull måte. Tospaltet tekst og stort bokformat gir plass for et mylder av opplysninger. Noteapparatet og dokumentasjonen er utfyllende og godt. Det er også lagt ned et stort arbeid i å samle illustrasjoner, mest gode fotografier som er gjengitt meget bra og har behørlige kildehenvisninger i et eget avsnitt. Kapitlene er lettleste og dels skrevet på bokmål, dels på et nynorsk som av og til skurrer i denne anmelders ører.

Inndelingen av stoffet er logisk og spennende. Første del av boka setter sykdom og helse rett inn i sin sammenheng, med kapitler om sykdomsspekteret, om helseomsorg i hjem og sykehus, og om hvordan tuberkulosen gjorde sitt inntog og kom til å prege store deler av helsearbeidet.

Del to tar for seg en annen del av den nasjonale konteksten, nemlig hvordan norsk helsearbeid ble sterkt preget av kvinners innsats på ulike måter, blant annet gjennom foreningsliv, menighetspleie og misjon. Dette har i Norge hatt særlig betydning og har sannsynligvis hatt mye å si for utviklin-

gen av idealer om likhet og fellesskap i det større perspektiv.

Tredje del dreier seg om utbyggingen av helseinstitusjonene, der selvsagt ikke alle bestandig var enige om alt. Blant annet kunne hver av de engasjerte frivillige organisasjonene ha sterke og egne synspunkter.

Fjerde del er mest sykepleiehistorie fra landsdelen, men også her med sterk vinkling mot konteksten. Bruken av sitater fra primærkilder, folk som forteller, gjør også her stoffet nært og levende.

Del fem heter «Institusjon og samfunn» og ender med et kapittel med den pirrende tittelen «Vitenskapens rasjonalitet og den sentimentale kvinneforeningstone». Nåvel, kvinner var ikke alltid sentimentale og bløtaktige, enn si tilbøyelige til å gjøre avvik fra det rasjonelle og ta menneskelige hensyn. Nidkjære prinsipptrytterbestyrerinner på tuberkulosehjem kunne gjøre isolasjonsfølelsen for pasientene enda verre, påpekes det. Men selv om også denne siste delen er meget leseverdig, blant annet gjennom detaljinformasjon og tankevekkende personlige fortellinger, skuffes leserens forventninger om til slutt å finne en oppsummerende og overgripende drøfting og konklusjon – dette elementet blekner selv i det siste kapitlet med den lovende tittelen.

Det er å håpe at boken får stor utbredelse, særlig begrunnet i forfatternes vellykkede sammenknytning av helse, helsearbeid og samfunnsliv generelt. På grunn av det rikholdige og veldokumenterte innholdet i tekst og bilder, kommer jeg til å ha anmeldereksemplaret liggende i høy beredskap for å slå opp i.

Øivind Larsen

Gruppe for medisinsk historie
Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin
Universitetet i Oslo

Jakten på sars

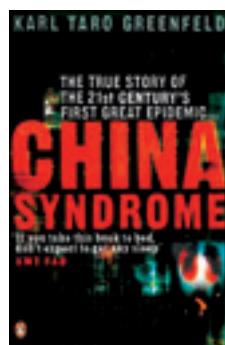
Greenfeld KT.

China syndrome

The true story of the 21st century's first great epidemic. 464 s. London: Penguin, 2006.

Pris GBP 9

ISBN 978-0-141-02753-1

Karl Taro Greenfeld var i årene 2002–04 redaktør av Time Magazine i Asia med hovedsete i Hongkong. Her hadde han orkesterplass til sarsutbruddet, med de første ofrene i Guandong-provinsen i Kina i november 2002.

Boken er mer spennende enn John Le

Carrés spionbøker, og jakten på sars formidles nærmest som et gresk drama.

Innholdet følger sykdomsutviklingen kronologisk og er inndelt i fire hovedkapitler. I forordet presenteres et kart over de rammede områdene i Kina og hovedaktørene, dvs. spesialister og ledere fra det kinesiske helsevesen, spesialister fra United States Centers for Disease Control and Prevention (CDC) og Verdens Helseorganisasjon (WHO). Hovedkapitlene er igjen inndelt i underkapitler, hver presentert med dato, sted, og antall smittede og døde. Tallene som er angitt er estimater fra WHO's egne tall supplert med tall fra lokale sykehus. Hvert underkapittel sentreres rundt enkeltpersoner; et infeksjonsoffer, en sykepleier, en mikrobiolog eller et WHO-medlem, samtidig som forfatteren trekker inn de større politiske og økonomiske linjene. Med journalistisk blikk og grundighet får vi et levende og nært bilde av menneskene og samfunnet, spesielt fra den sørøstlige del av Kina og Hongkong.

Boken åpner med den unge Fang Lins reise fra Jiangxi provinsen og inn til Shenzhen, den første av Kinas spesielle økonomiske soner, som i løpet av 20 år har vokst fra noen få tusen innbyggere til sju millioner mennesker. Fang Lin får jobb på en restaurant, som slakter av eksotiske dyr og blir i løpet av kort tid innlagt i sykehus med raskt innsettende lungesvikt, som ikke responderer på antibiotika. Han er et av de aller første ofrene for sars. Mot slutten av boken følger vi en 32 år gammel TV-journalist som innlegges et år senere, i desember 2003, som et av de siste ofrene, en av i alt 8 500 smittede og 884 døde. Mange av de smittede er leger og sykepleiere med omsorg for sarspasientene, noe som igjen nærmest lammer sykehusene.

Gjennom nitid etterforskning og uttallige intervjuer får vi innblikk i hvordan de kinesiske helsemyndighetene prøver å legge lokk på informasjon om utbruddene, bagatelliserer omfanget og trener samarbeidet med WHO. Pga. myndighetenes sendrekthet spres sars til resten av Kina. Takket være større politisk frihet i Hongkong får WHO opplysninger om alvorlige, livstruende utbrudd av lungebetennelse 26. februar 2003. I løpet av de neste dagene får WHO melding om at seks land er rammet, og man mistenker at det er mange flere. Akronymet sars (severe acute respiratory syndrome) blir betegnelsen på den nye infeksjonen, og 12. mars går det ut en global advarsel fra WHO mot å reise til berørte områder.

Jakten på agens følges på de forskjellige mikrobiologiske laboratorier i Kina og Hongkong. Etter hvert utelukkes det at dette er en ny form for influensavirus (H5N1). 21. mars 2003 klarer gruppen til Malik Peiris ved universitetet i Hongkong, å isolere sarsvirus, og funnet bekrefte tre dager senere på Centers for Disease Control and

Prevention i Atlanta. Det dreier seg om et nytt coronavirus. I begynnelsen av april påvises det at smitten kommer fra ringhalekatt, en delikatess som ales opp på egne dyrefarmer.

Advarselen fra WHO medførte betydelige økonomiske tap. I Hongkong anslår man at tapet beløp seg til 5 milliarder amerikanske dollar. Flyruter ble innstilt, hoteller og restauranter ble stengt, butikker var tomme, alle som kunne reise fra byen, dro. Strengt hygieniske tiltak ble innført over hele Kina. De siste ringhalekattene ble fjernet fra dyremarkedet 6. januar 2004. Siden har det ikke vært rapportert om smittede.

Forfatteren reflekterer over menneskenes sårbarhet for nye virusutbrudd, ikke minst i vår globaliserte verden, hvor 14 dagers inkubasjonstid er lenge nok til at virusutbruddet blir verdensomspennende. Boken er tankevekkende, med mange og grundige kildehenvisninger. Her vil jeg minne om en fin oversikt om sarsutbruddet av Tom Sundar i Tidsskriftet (1). Dagens helter er ubetinget mikrobiologer og virologer med deres smittevernsarbeid. Jeg kommer heretter til å lese den ukentlige MSIS-rapporten! Boken anbefales til alle.

Wenche Reed
Patologiklinikken
Radiumhospitalet

Litteratur

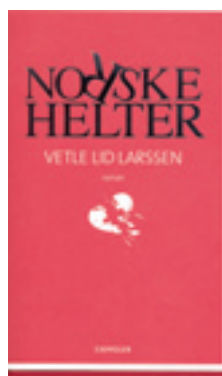
1. Sundar T. SARS – den nådeløse beredskapstesten. Tidsskr Nor Lægeforen 2003; 123: 1882–5

Skarp diagnostikk av det moderne sykehus

Larssen VL.

Norske helter

278 s. Oslo: Cappelen, 2007. Pris 349 NOK
ISBN 978-82-02-27352-1

Pasienters opplevelser av sykdom er et kjent litterært tema, likeså skildringer av leger og annet helsepersonell. Romaner hvor selve sykehusdriften eller helsevesenet er et hovedtema er sjeldnere. *Norske helter* er en slik sjelendhet, hvor Vetle Lid Larssen med

skarp penn dissekterer og diagnostiserer det moderne sykehuset. Larssen debuterte med romanen 2 i 1990 og vakte siden stor oppmerksomhet med boken *Anti-sex* i 1998.

Hovedpersonen, som presenteres som den 37 år gamle Frank Jørgensen, har vært i en bilulykke og har pådratt seg en alvorlig

traumatisk hodeskade med brudd i skallebasis, hjernekontusjon og traumatiske hjerneblødninger. I flere år har hovedpersonen levd som et «myrlik», men så skjer altså ulykken. Etter knapt to uker slår han øynene opp til en tilstand preget av forvirring og hukommelsestap. Karakteristikken av behandlerne er krass: «Pass deg for de vennlige. Det er de andre som er dine venner, de sure og trumpete ... Det er de vennlige som ødelegger verden, de som tror de forstår den. Mora mi forsto meg alltid. Men jeg vil ikke bli forstått! Hører dere?» Selv om hovedpersonen ikke vil bli forstått, er det et vel så stort problem at han ikke maktet å gjøre seg forstått. Han har en rekke nevrologiske utfall, deriblant ekspressiv afasi. Dette skildrer Larssen på mest mulig vis. Jørgensen befinner seg på Øst, en avdeling for hjerneskadede, ved Granvin rehabiliteringssykehus. Han kommer i kontakt med andre pasienter som sliter med hjerneskader, men som også forklarer ham om den økonomiske logikken som driver sykehusmaskineriet. Han er ikke pasient eller kunde; han er blitt en «produksjonsenhet». Han innser at han må komme seg vekk. En planlagt konsert åpner for nye muligheter.

Larssen skriver med stor innsikt om pasienter med traumatisk hodeskade og den fortvilede situasjonen som oppstår når ens personlige identitet står på spill. Sammenliknet med klassiske sykehusberetninger som *Babels hus* (1978) av P.C. Jersild (f. 1935) og *Gjøkeredet* (1962) av Ken Kessey (1935–2001), tematiserer Larssen en helt ny drivkraft i sykehusmaskineriet. Larssen skildrer hvordan økonomien overstyrer virksomheten i det moderne sykehuset, selv når den kliniske virkeligheten yter motstand. *Norske helter* handler om heltemotet pasienter med traumatisk hodeskade må mobiliseres for å vende tilbake til livet, men romanen handler vel så mye om konsekvensene av en absurd sykehusdrift, hvor legen risikerer å innta rollen som antihelt snarere enn helt.

Jan C. Frich
Tidsskriftet

Basisbok i reisemedisin

Verdens helseorganisasjon
International travel and health
227 s, tab, ill. Genève: WHO, 2007. Pris CHF 25
ISBN 978-92-4-158039-7

Målgruppen er helsepersonell som har befattning med personer som trenger vaksiner, malariaproylaksis og rådgivning før reiser. Bak 2007-utgaven står et stort antall fagpersoner i WHO og en rekke leger som arbeider med reisemedisin i mer enn 15 forskjellige land. Boken omhandler de fleste

sidene ved reisemedisin, inkludert reiseapotek og reiseforsikring. Flere av kapitlene er betydelig omarbeidet og utvidet siden forrige utgave, bl.a. kapitlene om dyp vnetrombose i forbindelse med flyreiser, høydyske, rabies, malaria og blodsmitte. Helt nye er kapitlene om cruisemedisin og om to spesielle grupper: besøkende til slekt og venner i fjernliggende opprinnelsesland og pilegrimer til Mekka.

En kortfattet og god oversikt over infeksjonssykdommer som kan ramme folk på reise, omfatter nå også fugleinfluensa og chikungunya. For mange av sykdommene er det oppdaterte kart over geografisk utbredelse. Kapitlet om vaksiner og vaksinasjon omhandler alle tilgjengelige vaksiner, inkludert rotavirus- og HPV-vaksiner. Det er delt i tre bolker om henholdsvis vaksiner i rutinebruk, vaksiner til selektiv bruk og vaksiner det er krav om ved innreise i visse land. En slik inndeling er ikke enkel, og det er ikke innlysende hvor omtalen av en gitt vaksine er plassert. Det gis fyldig informasjon om de enkelte vaksinene. For hver av vaksinene er det et avsnitt om smitterisiko ved reiser. De følgende avsnittene tar for seg spesielle forhold hos den som skal vaksineres, bivirkninger og kontraindikasjoner til vaksiner og oppdaterte retningslinjer for utfylling av internasjonalt vaksinasjonssertifikat. En tabell som angir forekomst av sjeldne og alvorlige bivirkninger kan være nyttig for enhver vaksinator.

Listen over landenes malariasituasjon og vaksinasjonskrav er trolig den som hyppigst brukes ved reiserådgivning. Den inneholder nå spesifikke opplysninger om WHO's anbefalinger i tillegg til hvert lands krav om gulfebervaksinasjon. Dette har sammenheng med det internasjonale helsereglementet (IHR) som ble fullstendig omarbeidet i 2005 og som trådte i kraft 15.6. 2007.

Med format på drøyt 200 A5-sider er det naturligvis grenser for hvor detaljerte opplysninger som kan tas med for hvert land. Ved bruk som oppslagsbok er det ugreet at omtalen av en enkelt sykdom og vaksinen mot den er fordelt på opptil tre forskjellige steder og utfylling av vaksinasjonssertifikat beskrives på et fjerde sted. Stikkordregisteret er imidlertid bra nok, og den som bruker boken, lærer seg raskt å finne frem.

Dette er både en lærebok og en oppslagsbok, og den er uunnværlig for alle som arbeider med reisemedisin og -rådgivning. I den senere tid har boken kommet i trykt utgave annethvert år. Den kan skaffes av enhver bokhandler. Internett-utgaven, som oppdateres oftere, er gratis tilgjengelig i fulltekst på www.who.int/ith.

Synne Sandbu
Avdeling for vaksiner
Nasjonalt folkehelseinstitutt